

Reflexioner i
anledning af en i
K.Maj:ts Högste
domstol anhängig
rättegång ...

27 B f a Br.Fo1. 1835 Roos, Abr

National Library
of Sweden

1835

Jurid
50
Rättg. h
(Pv)
FOL

REFLEXIONER

i anledning af en i Kongl. Maj:ts Högste Domstol anhängig Rättegång imellan Capitainen

ABR. ROOS och Ryttmästaren DAN. LILLJENBERG, angående en af den
sednare försåld och återköpt Fidei-Commiss-Egendom.

Fidei-Commiss-Stiftelser tillhörde mera forntiden och hade sin grund i då varande förhållanden. De anses nu, i följd af förändring deri, såsom orättvisa, dock utan att det motbudande uti sjelfva principen någonsin fått inverka på den billighet, som fordrar aktning för en afledne persons vilja, om ock grundad å fördomar, och helgd för dess förordnande om en Egendom, hvaröfver han fritt kunnat disponera, till ändamål, för honom åtminstone, viktige.

Denna aktning, som i sig sjelf ej är annat, än den helgd ägandarätten kräfver, kan ej åsidosättas, utan att den fria dispositions-rätten på samma gång trädas för nära, som rättigheter, grundade på ett Testamente ogillas. Afledne Majoren Bratt, Morbroder till Capitainen A. Roos, stiftade af sin Egendom Schedingsnäs och Fylleryd m. m. ett Fidei-Commiss, som i första rummet borde tillfalla Herr Ryttmästaren Lilljenberg och dess Arfvingar, samt Testators egne Släktingar, först i den händelsen, att någon af de förre förbrutit sig emot vilkoren för Stiftelsen, i hvilket fall sjelfva felet, hvarföre Testator stadgat straffet af förlust utaf all rätt till Fidei-Commisset, dock var förenadt med vinsten af en Lösningssumma stor 25000 R:dr Rgs.

Onekligen var härigenom Släktskapens naturliga rätt strängt tillbakasatt; men, genom denna uppoffring för den ena, och oväntade fördel för andra sidan, blef ock skyldigheten i sednare fallet, likasom rättigheten i förra afseendet, så långt Testator medgifvit den, mera helig, ömtålig och anspråksfull.

Fidei-Commisset var således ej gifvit endast åt Lilljenbergska släkten; äfven Testators anhörige hade i visst afseende anspråk derå, och rätt dertill — och ifrågavarande rättegång imellan Capitaine Roos och Ryttmästare Lilljenberg, angår derföre ej blott denne sednares fel emot Fidei-Commiss-Stiftelsen, och huruvida desse kunna vara mer eller mindre likgiltige; den angår hufvudsakligen den rätt Testator gifvit sin egen Slägt, efter Arfslagen naturlig, och efter Testamentslagen rättvis, hvilken rätt bör bedömmas efter rättsgrunder och ej obetänkt bortadvoceras.

Den pligt, som, efter Testators vilja och föreskrift, ålåg Lilljenberg, utgörande ett oestergifligt vilkor för rättigheten att begagna Fidei-Commisset, var ej tung, ej svår att uppfylla. Den bestod helt enkelt deruti, att ej förskingra, förändra, förvandla eller förminska gåfvan, utan i stället årligen förbättra och föröka den (i sanning ett vilkor, under hvilket hvar och en gerna skulle vilja emottaga gåfvan af en betydlig Egendom, som i sin egen afkastning gaf öfverflödiga medel till uppfyllande af en föreskrift, som omöjligen kunde underlåtas utan att i och med detsamma innefatta ett ojäfaktigt bevis både på brist af aktning för Testators vilja, och på en vårdslöshet och oskicklighet, som gjorde Fidei-Commissarien oförtjent af dess förtroende).

Af den allmänt såsom axiom antagna grundsats, att

hvarje testamentariskt förordnande ordagrant bör följas, isynnerhet om den uppenbarade afsigten och ändamålet öfverensstämmer med ordalydelsen, följer, att Lilljenberg i någon mån bort förbättra gåfvan — men om ock, i följd af liberala åsichter, och oansedt Testators afsigter derigenom ej vunnos, en eftergift i denna pligt möjligen kunde medgifvas, så lærer dock samma eftergift ej kunna, utan kränkning af alla rättsbegrepp, och utan att helt och hållet upphäfva den Lag Testator, med full rätt dertill, stiftat, och som ej kan ändras utan att upphäfva hela Fidei-Commiss-Stiftelsen, sträcka sig äfven till den händelse, att Lilljenberg uppenbart skulle kunna skuldsätta, försämra, och genom sitt vållande förändra hela Stiftelsen, och derigenom förolämpa Testators afsigter, och tillintetgöra hela ändamålet af gåfvan. Med användande af denna grundsats på ifrågavarande rättegång om detta Fidei-Commiss, synes det visserligen för begreppet af saken vara nog, att Herr Ryttmästaren i sin underd. exception, sjelf erkänt och medgifvit, att han felat emot Testators föreskrift, och således de jure, förverkat rättigheten till Fidei-Commisset, hvars bibehållande han yrkat på den grund, att han sökt godtgöra felet.

Tvisten har således, genom detta erkännade, fått den nya form, att frågan ej mera kan uppstå derom, att ju Fidei-Commisset är förverkat, utan vänder sig i stället kring frågan, *huruvida en erbjuden godtgörelse lagligen får och kan antagas, samt om den är möjlig att åstadkomma?*

Uti Fidei-Commisset var en, från Testators tid, obetald in-tecknad skuld stor 1675 R:dr 46 sk. 3 rst. hvaraf Fidei-Commissarien årligen, efter Banco-Lagen borde betala 4 procents ränta, och 2 procent af Capitalet, eller tillsamman 100 R:dr, utgörande ej en gång en tjugonde-del af den behållna Egendoms-inkomsten. Nu var imedlertid inbetalningen deraf, en ovilkorlig pligt, på hvars uppfyllande Fidei-Commiss-bygnaden hvilade, som Lilljenberg åtagit sig, i och med detsamma han emottagit Fidei-Commisset, och som, lätt eller svår att uppfylla, aldrig utan att åtföljas af det ansvar som dermed var stadgat och förenadt, kunnat åsidosättas.

Lilljenberg försummade imedlertid denna inbetalning i flere år, och befordrade derigenom den följd, att hela Fidei-Commisset blef utmätt, och å Allmän Auction inköpt af Rikets Ständers Banque, samt af Lilljenberg åter sig tillhandladt, samt, till säkerhet för Banquens fordran, in-tecknadt till högre summa, än Banquens första In-teckning utgjort, hvarefter, och sedan Egendomen härigenom förlorat Fidei-Commiss-egenskapen, Lilljenberg serskilt abalienerat så väl hemmansdelar som en qvarn af betydligt värde.

Någon mera grof, straffbar och hämndkrävande förbrytelse emot Fidei-Commiss-Stiftelsen kan ej tänkas. Egendomen var förskingrad, försåld och in-tecknad, och hade blifvit från ett Fidei-Commiss, öfver hvilket Lilljenberg endast hade dispositions-rätt, och till hvilket alla Testators Släktingar hade, väl en underordnad, men dock ostridig

rätt, förvandlad till Aflinge, med full ägande rätt för Lilljenberg och dess Arfvingar.

Lilljenberg hade härigenom sökt befria sig från alla de förbindelser, under hvilka han fått emottaga Egendomen; han hade tilllegnat sig densamma utan att gifva den betingade och öfverenskomne valutan, och det var ej nog, att Testators vilja och disposition af Egendomen var tillintetgjord, utan Testators egne släktingar skulle derigenom förlora all andel i Testators välvilja, och den rätt förordnandet stadgade för dem.

Ingen tillfällighet, icke något hinder eller svårighet, utan rent af en brottslig egennyttia, har här verkat och föranledt desse följder.

Icke något förnuft kan fatta, att någon den minsta svårighet mött Lilljenberg, att af en till skänks erhållen Egendom, som, då den var ostyckad, afkastade minst 2 à 3000 R:dr, kunna betala årligen 100 R:dr; det finnes ej något enda tänkbart skäl, som kan rättfärdiga anledningen, hvarföre en större Egendom, med flere underlydande hemman och fulla Inventarier, skulle säljas för att betala en skuld af 1675 R:dr.

Det straffbara uppsåtet och den beräknande tillställningen att obehörigen tillägna sig Äganderätten till en Egendom, som bort tillhöra andra, är här uppenbar och ögonskenlig; handlingen har dock derigenom fått en beskaffenhet, som ej mindre undandrager den allt lagligt skydd, än tvertom allvarligt påkallar ersättning för den förorättade.

I och med detsamma detta fel blifvit begånget, var ej allenast, enligt den Lag, uttryckt i Fidei-Commiss-Stiftelsen, som här skall tillämpas, Lilljenbergs rätt till Fidei-Commisset förverkad, utan en annan rätt för den förste af Testators Arfvingar, som anmälte sig, börjad och redan verkliggjord, och denna redan existerande rätt kan icke, utan uttrycklig eftergift af Ägaren, tillintetgöras derigenom, att Lilljenberg erbjuder försoning. Handlingen med sin följd står alltid kvar, och det som en gång är förverkad, kan ej återvinnas, utan genom en ny Actus, och aldrig på bekostnad af den hvars rätt redan inträdt, i Förverkarens ställe. I vidrigt fall skulle en ynnest göras den ene på den andres bekostnad, och en gåfva gifvas af en annans Egendom.

Deri ligger en orsak, hvarföre ingen annan försoning, än den Testator stadgat, får lagligen äga rum; och att den i öfrigt aldrig kan blifva tillfyllestgörande, bevises deraf, att, utom det att en del af Egendomen är försäld, och ej finnes mera i Lilljenbergs hand, samt den andra delen är besvärad med ny Inteckning, som ännu är gällande, så får, och kan efter nu gällande Lagar, Lilljenberg aldrig med bästa vilja i verlden göra en lika beskaffad Fidei-Commiss-Stiftelse, som afledne Major Bratt gjort — den sednares förordnande gällde uti hela framtiden, för alla efterkommande — den förres upphörer vid nästa Fidei-Commissariens död — hvarigenom Testators Släkt, blifvit, utan deras samtycke genom Lilljenbergs uppsåtliga vållande, beröfvad för alltid den rätt, som blifvit den tillagd. —

Uti detta sakens skick, och med denna af parterne sjelfve bestämde gräns för pröfningen, öfverlemnades frågan till bedömande af Konungens Högste Domstol. Tvenne lika insigtsfulle som aktningsvärde Domare uti Kongl. Nedre Revisionen förenade sig om det beslut: att Lilljenberg till Egendomen ej kunde äga, eller få annan rätt, än,

den Testamentet innehöll; att den öfriga slägten i Testamentet ock hade en rätt, som genom Lilljenbergs antingen uppenbara försummelse, eller uppsåtliga tillgörande, ej kunde tillintetgöras — och att, då det vore både erkänt och upplyst, att Lilljenberg förverkat allt vidare anspråk å Fidei-Commisset, än att derföre få den stadgade Lösningssumman 25000 R:dr Rgs., och Capitaine Roos' rätt i grund af samma Testamente, inträdt, så borde den förre afstå, och den sednare få Fidei-Commisset, emot erläggande af den stadgade lösesumman, hvarigenom ock rättvisans fordran, likaväl som ock alla andre intressen syntes vara tillfredsställda, helgd gifven åt Testators vilja i afseende på Egendomen, och välvilja emot sine släktingar; Ryttmästare Lilljenberg, som syndat, godtgjord med Fidei-Commissets värde, och Capitaine Roos blifven innehafvare af sine Förfäders Egendom, på grund både af sin Morbroders lagligen gällande vilja, och lösen, medelst egne penningtillgångar.

Men Herr Kammarjunkaren von Stahl grundlade en annan åsigt, med syfte att gynna Lilljenbergs plan, att med Fidei-Commissets upphäfvande, huvudsakligen på den grund, att sedan Egendomen å Auction blifvit försäld, Testaments-vilkoren upphört och Inoparen, vare sig Lilljenberg eller någon annan, ej vidare deraf bunden, skilja alla af Testator förordnade Fidei-Commissarier från Egendomen, som af Lilljenberg skulle få ägas med full ägande-rätt, emot det att han betalade Bancoskulden 1675 R:dr.

Jag vill ej uppehålla mig dervid, att desse antagne skäl ligga utom tvistens gräns, och kunna så mycket mindre här tillämpas af Domaren, som Lilljenberg frivilligt afstått från begagnandet deraf, i förordnandet, att Egendomen skulle anses, äfven efter det han köpt den å Auctionen, för en lika beskaffad Fidei-Commiss-Egendom som förut, och afledne Major Bratts Testamente i hela sin vidd nu, och i framtiden lämpas dertill, i hvilken sakens ställning man har svårt att göra sig redo för behörigheten hos Domaren, att påtruga parten en rätt, som han så bestämt sjelf afsagt sig, och begagna en aldrig omtvistad, eller utredd tvetydighet, som ett medel att ogilla en ostridig egendomsrätt; jag vill fast häldre vidröra sjelfva beslutet, för hvars grundlöshet och olämplighet sjelfva resultatet bäst talar, i den öfvertygelse, att der en uppenbar orättvisa, obillighet och kränkning af andras rättigheter uppkommer, der måste orsaken, och beslutet som föranledt denna följd, vara felaktigt och lagstridigt.

Kan det, från någon synpunkt sett, anses lagligt, att Major Bratts laga kraftvunne Testamente egenvilligt upphäfves, och att alla de personer, som deruti blifvit tillagde rättigheter, beröfvas desse, genom någon egenmäktig tillställning af en Fidei-Commissarie, som i sin personlighet blott uppfattat, men ovillkorligt bör återgifva en rättighet?

Kan den handlingen ostraffadt, efter Svensk lag utöfvas, att en förläning på lifstid, emot egarens eller descendens vilja, eller utan gällande tillstånd, förvandlas till enskilt Egendom?

Är den, som på detta sätt obehörigen vunnit, och de som olagligen förlorat, samt blifvit uppenbarligen bedragne på sin Egendom och ostridiga rätt, icke förbundne, den ene att gifva och de andre att få ersättning?

Kan lagen, oaktadt den mest grundade klagan, göras kraftlös vid ett våld, och skydda en i alle andre fall

straffvärd laglöshet, derföre, att derå är satt en falsk laglighetens stämpel?

Det naturliga begreppet om rätt väpnar sig onekligen häremot med ett lifligt ogillande, och smärtas af den föreställningen, att Lagen skulle kunna erbjuda ett skydd åt en handling, som i sig sjelf är icke mer och icke mindre, än en stöld af andras rätt. Men hvilka äro då de grunder, som kunna innebära en laglig ursäkt, försoning och frikännelse från all ansvarighet för djerfheten att upphäfva alla lagliga förbindelser?

Det är sannt att Testaments-vilkoren icke kunde hindra Banquen att sälja Egendomen, då räntorne för Lånet ej inbetaltes.

Det är sannt, att den, som å Auction köpt Egendom, dertill förvärfvat Äganderätt.

Det är sannt, att om Egendomen varit af främmande köpare inropad, denne sednare varit skyddad mot alla anspråk, i grund af Fidei-Commiss-Stiftelsen. — Men — ursäktas väl Lilljenberg häraf? Är underlåtenheten att uppfylla det vilkor, under hvilket han emottagit Egendomen dermed försonad, och han, som förskingrat ett honom anförtrödt gods, derföre fri från redovisning, ansvar och ersättning? — Denna vågade opinion innehåller i sig sjelf ett Fribref, under hvars skydd, många oförrätter skulle saklöst kunna utöfvas, och som derföre ej vore välgörande för Rättsförhållanderne.

En fidei-committerad Egendom kan närmast jämföras med förläning på lifstid och förtrödt gods; med hänsigt dertill måste ock hvarje redigt begrepp, som uppfattat af det föregående, att Egendomen blifvit af Lilljenberg emottagen med den skyldigheten att inbetala till Banquen desse 100 R:dr, utgörande den afgift han bort erlægga för 2 å 3000 R:drs årlig inkomst, inse, att försäljningen och förskingringen varit följden af Lilljenbergs försummelse, och medgifva, att då Lilljenberg ej vårdat Egendomen som sig bort, och ännu mera, då han såsom Lagen i 12 Cap. 4 §. H. B. talar om lösegendom, vändt den sig till nytta, är skyldig till godtgörelse af egen Egendom, i händelse den honom anförtrödda Egendomen ej mera kunde åtkommas; men nu, då samma Egendom finnes i dess ägo, det förtrödde godset innehafves af den som förskingrat det — och ännu mera, denne samme person erbjudit det sjelf till försoning för felet, till godtgörelse för försummelsen, till en underpant för helgden af Testamentet och Testators vilja. — Männe rätta Ägaren, vid detta förhållande ej skulle vara berättigad att återfå sin Egendom, om denna ock under tiden varit förskingrad och försäld, fast åter inköpt af den, som står i ansvarighet derföre, och äger en ostridig förbindelse, att då förläningen till honom upphört, aflemna den till en annan?

Det förhållande som ägt rum, derest en främmande köpt Egendomen, är ej tillämpligt här. — Denne har ej felat, är ej skyldig ersättning, och skyddas af en laga åtkomst; men för Lilljenbergs åtkomst, om ock fotad på ett oklanderligt köp, ligger ett uppenbart och straffvärdt fel till grund. — Genom försummelse af pligter, och vanvårdnad om andras rätt, har han kunnat åtkomma Egendomen, och vända den sig till nytta, och derföre måste han afstå densamma Egendom, som han otillbörligen tillägnat sig, och hvaruti den mellankomne Fastan desto mindre lägger hinder, som enligt gällande Lag Fasta ej skyddar en olaga åtkomst, eller inom 20 år utestänger lagligt ägande-rätts-anspråk. — I fråga om Lösegendom, (och lagbudet derom, måste lika förbin-

dande användas till fast Egendom,) om en annans Egendom finnes i den persons ägo, åt hvilken den varit förtrödd eller förlänad; — männe ägaren ej har laglig rätt att återfå den?

Det skulle uppstå den mest i ögonen fallande motsägelse, om Lagen, som ovilkorligen bestraffar fel, försummelse och förnärmande af andras rätt, och som strängt förbjuder, att någon får afhända andra och tillägna sig sjelf Egendom, skulle å en annan sida tillåta Lilljenberg, att utan ansvarighet och utan påföljd få ega och disponera den Egendom, som efter ett laga kraftvunnet Testamente tillhörer Capitaine Roos och dess släktingar efter honom. —

Man bör här ej glömma, att Lilljenbergs lagliga rätt till Egendomen härledde sig från Testamentet. — Endast genom ett missbruk af denna rätt har det varit möjligt för honom att kunna förändra egenskapen af Egendomen.

Detta missbruk åter födde af sig en ovilkorlig skyldighet, att återställa Egendomen, men, om detta var omöjligt, och endast i det fallet, uppstod skyldigheten att gifva Surrogat af annan dess Egendom; men nu blef det förra ej mera omöjligt, ty Lilljenberg har återförvärfvat Egendomen, och då denna sednare omständigheten som i sig sjelf ej är annat än ett medel att mera lagligt och ändamålsenligt uppfylla den, omöjligen kan befria Lilljenberg från sin förra pligt, så måste Egendomen ovilkorligt i Lilljenbergs hand återfå så mycket af sin fordna egenskap, att den äldre rätten dertill kan göras gällande, helst hvarken Lilljenbergs skyldighet att ansvara för och återställa Egendomen, eller Fidei-Commissariers rätt att få sjelfva Fidei-Commisset hafva upphört derföre, att Lilljenberg till sig sjelf försäld Egendomen, och genom en olaga åtgärd kommit i besittning deraf.

Enär härtill kommer, att Lilljenberg för att försäkra Testamentariers rätt efter Testamentet sjelf låtit in-teckna denna rätt, hvilket i Acten finnes utredt, och vidare inhemtas af Gravations-beviset, hvadan Egendomen både genom Lilljenbergs fria och otvungna samtycke, och en lagligen förbindande In-teckning och Domstols åtgärd, är gifven Capitaine Roos och öfrige Testators släktingar till pant och säkerhet för Testaments-vilkorens uppfyllande, med all den kraft och verkan Testamentet stadgat, hvaraf följer att, om ock något enda afseende kunde fästas vid Lilljenbergs sednare åtkomst, Lilljenberg sjelf afstått från denna fördel, och hvilken estergift i sjelfva verket ej synes innefatta stor uppoffring, då Capitaine Roos alltid, och efter det mest stränga begrepp om former, dock lagligen åtkommit Egendomen, åtminstone genom utmätning i och för Lilljenbergs ostridiga ersättnings-skyldighet af Egendomens fulla värde, så synes det af Herr Kammarjunkaren åberopade afseendet å Lilljenbergs sednare åtkomst så mycket mindre stå i lagligt sammanhang med förhållanderne och hvad Lag bjuder, som denna åtkomst varit, såsom grundad å ett fel och underslef, olaglig och ogiltig i afseende på Capitaine Roos, och dess bättre rätt, och till sin verkan af Lilljenberg sjelf dödad, då ock Capitaine Roos' rätt efter Testamentet synes hafva fått ett nytt stöd genom Lilljenbergs egen åtgärd, uttryckliga förklaring och Domstolens sanction deraf.

Eller skulle denna Lilljenbergs förklaring och denna In-teckning vara en handling utan värde, och en Actus som blott skulle gälla till skydd för Lilljenbergs fel, och att undandraga honom all ansvarighet derföre, men ej gifva den parten, för hvars räkning, fördel och säkerhet den egentligen tillkommit, och blifvit vidtagen, någon rätt?

Godtyckets inflytande, (åtminstone intill dess något enda lagligt skäl blifvit anfördt) synes ock nog starkt uppenbara sig i förklaringen, att denna af Lilljenberg sjelf föranstaltade Inteckningen ej kunde förbinda, och ej tillvinna sig afseende, och att uti en pantförskrifven Egendom någon rätt för den som hade att fordra, ej låg förvarad. —

Om nu denna Herr Kammarjunkaren von Stahls åsigt egentligen strider emot Lag, helgar ett lagbrott, och godkänner ett fel emot andras lagliga rätt samt i sine följder medförer oordning, uppenbar orättvisa och en upprörande obillighet, så innefattar vidare samma åsigt stridigheter, svåra att upplösa.

Herr Kammarjunkaren synes nemligen ej kunna förneka, hvarken att Lilljenberg förverkat Fidei-Commisset, eller att jag dertill äger rätt — hvadan ock Herr Kammarjunkaren i underdånighet tillstyrkt ogillande utaf desse af Kongl. Götha Hof-Rätt begagnade domskäl; men vid

detta förhållande, och om jag af Herr Kammarjunkaren än ej kunnat tillerkännas Egendomen, derföre, att den varit försäld, i hvilken händelse köpesumman dock ovilkorligen bort ikläda sig Fidei-Commissets egenskap, hvarföre är jag ej tilldömd det efter försäljningen uppkomne Surrogat, som skulle utgöra det existerande Fidei-Commisset, och som genom förrnämnde Inteckning blifvit försäkradt? Måne Lilljenberg, som förverkat Testators godhet, bör på en gång kunna fritt sälja och återköpa Egendomen, och dertill erhålla köpesumman, så att Släktlingarne få intet?

Lilljenbergs fördelar synas vara nog starkt gynnade, då han genom en tillställning saklöst, efter Herr Kammarjunkarens tanka, skulle få appropriera sig af Äganderätten till Fidei-Commisset, men att han tillika skulle få innehafva värdet deraf — det synes vara en nog stor belöning för en illa dold plan att skilja andra vid sin rätt.